

Gulyásné Lakatos Melinda: Egy sikeres életút tényezőinek vizsgálata a gyermekvédelem rendszerében

Esettanulmány

Bevezetés

A tanulmányban a gyermekvédelmi rendszer működéséről szeretnék egy gyermeki életútra fókuszáló képet adni, amelyben súlyozottan nagy szerep jut a különböző emberi – pontosabban szakemberi – tényezőknek, kapcsolatoknak, és háttérbe szorul az intézményrendszer könnyebben vizsgálható törvényi háttere, struktúrája, szolgáltatásainak komplexitása. A tanulmány alapjául szolgáló kutatás több interjúalany részvételével valósult meg, olyan módon, ahogyan azt az életkori sajátosságok és a fókuszba állított, szakellátásban nevelkedett kislány emlékei megkívánták.

Sokak számára a szociális, ezen belül is a gyermekvédelmi segítő folyamatok élménye negatív előjelű: inkább kudarc, mint siker. Éppen ezért tartom fontosnak bemutatni egy családjából kiemelt, átmeneti nevelt – az esettanulmányomban Emmának nevezett – kislány élettörténetét 5 éves korától egészen 22 éves, felnőttkoráig. Az életút, melyet a családi problémák, a gyermekjóléti szolgálat védelembe vételi eljárása, a családból való kiemelés, és végül a gyermekvédelmi szakellátásban töltött 14 év tett igen nehezzé, végül mégis pozitívumokban gazdag sikertörténet. Ennek azonban nem az a jelentősége, hogy bemutassam a sikert, sokkal inkább az, hogy Emma történetét befogadva, feldolgozva a gyakorló és a leendő szakemberek talán le tudják fordítani a saját szakmai valóságukra, az esetükben érvényes segítő-gondozott kapcsolatra, és amit ebből merítenek, az részévé válhat újabb sikeres gondozásnak.

A gyermekvédelemre fókuszáló munkák aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint a gondozásba vett gyermekek nagy száma, a túlterhelt rendszerben dolgozók erőfeszítései és a kudarc esélyének valószínűsége. A szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek sikeres társadalmi integrációjáról kevés példa és még kevesebb szakirodalom szól. A mélyinterjúkból pontos képet kaptam az interjúalanyom társadalmi beilleszkedésének folyamatáról és sikerességéről. Kutatásom segítségével szeretném reprezentálni a vizsgált időszak folyamatait, azok mértékét, és a szakemberek részét az elért sikerben. Történesekben gazdag

esettanulmányt kívánok bemutatni, mely sokféle utat mutathat a szakmáról, emberekről, kapcsolatokról és nem utolsósorban a sikerességről.

A kutatásról

Kutatásom középpontjában a siker áll. Miért és hogyan lett sikeres Emma, aki 16 évet töltött a gyermekvédelemben, ebből 14-et a szakellátásban? Miért éppen ő lett sikeres? Milyen tényezők irányították a siker felé? Voltak-e nehézségei, ha igen, azokat hogyan élte meg? És persze a legfontosabb: miben rejlik sikerességének titka?

A fentiekből következően kutatásom célja a gyermekvédelemben felnőtt Emma életpályájának leírása, bemutatása, sikereinek hátterére fókuszáló elemzése volt. Úgy is mondhatnám, hogy a kutatás fő alanya Emma volt, akivel több beszélgetésből összegződő mélyinterjút vettem fel, és ezt az interjúfolyamatot egészítette ki három, Emmával régebben vagy aktuálisan kapcsolatban álló szakemberrel készült interjú. A tanulmányban közülük kettőnek a szavait idézem.

A tartalomelemzés során az életút három fontos szakaszára fókuszálva vizsgáltam a szövegeket. Ezek: a családból való kiemelés (okai és körülményei), a családi és az intézményi kapcsolatrendszer egymásra épülése (és ennek konfliktusai), a fiatal felnőtté válás és a gondozás sikeres lezárása. Ezt egészítettem ki egy negyedik elemmel, a boldogság és siker elérésében fontos tényezők elemzésével.

Első szakasz – a családból való kiemelés

Erre az időszakra vonatkozóan a legfőbb információforrásom a rendelkezésemre álló iratanyag volt, amelyet jól kiegészített az interjú. A keletkezésük óta eltelt évek a feldolgozott határozatok papírlapjain is nyomot hagytak. Megsárgult lapok sorai között ismerhettem meg a család körülményeit, a családgondozás folyamatát. Emma édesanyjával, édesapjával és 5 testvérével élt együtt egy kistelepülésen. Családja a gyermekjóléti szolgálat látókörébe 1998 márciusában került, amikor is az 1992-ben született kislány még csak 5 éves volt. A jelzés a szülők italozó életmódja miatt érkezett a helyi gyermekjóléti szolgálathoz. Még ebben az évben megtörtént a gyermekek védelembe vételi eljárása, mivel a családgondozás során nem szűnt meg a szülők életmódjából adódó veszélyeztetettség. Sajnos a családgondozó tapasztalatai a szülők életmódjával kapcsolatban a védelembe vétel során sem változtak, a kiskorú gyermekek veszélyeztetettsége továbbra is fennállt. A szülők italozása miatt

Emmának és testvéreinek több alkalommal egy fából készült melléképületben kellett tölteni az éjszakát. Fenyegető problémát jelentett az édesapa fenyegetőzése, miszerint a faépítményt is rágyújtaná a gyermekeire. Amikor ez kiderült, a kontrollálhatatlan krízishelyzetre való tekintettel a családgondozó javaslatot tett az ideiglenes hatályú elhelyezésre, amely 2000. május 12-ei hatállyal azonnal végrehajthatóvá vált.

A szakemberek értelmezése alapján a családból való kiemelés az alapellátás kudarca, amely több-kevesebb mértékben áttevődik a családra is. A kiemelés azt jelenti, hogy a gyermekjóléti szociális segítő munka során fontos elv – miszerint a család olyan támogató folyamatban részesüljön, amelynek során a családtagok felismerik a gyerek és a család problémáját, és arra reagálva közösen dolgoznak a szükséges változtatásokon – nem valósult meg (Csillag–Hüse 2015). Az előbb említett szerzőpáros szavaival élve „a rosszul beépült szokások, skillek, panelek olyan negatívan megjelenő szülői attitűddé is formálódhatnak, amelyek komplexen torzítják a szülői hozzáállást, tevékenységet” (Csillag–Hüse 2015: 91), és ez az eltorzult szülői szerep Emma esetében, akkor és ott, nem tűnt visszaállíthatónak, rehabilitálhatónak.

Az Emmával folytatott interjúból egy hosszabb folyamat körvonalazódott. A család élete sosem volt könnyű, szerény körülmények között éltek egy elmaradott régió településén, ahol munkalehetőség sem volt. A család létszáma egyre gyarapodott, ami sajnos fokozta a problémákat. Emma elmondása szerint – melyet nyilván a családi történetek alapján fogalmazott meg – a szülők megismerkedésének időszakában a férj szüleinek voltak alkoholproblémái. Sajnos az alkoholfogyasztási szokások az apa új családjában egyre nagyobb teret nyertek, ivott ő is, az anya is. Eleinte nem is tűnt fel az alkoholfogyasztás, fogalmazta meg Emma, mert a szülők „csak iszogattak”, de később megélhetési és ezzel együtt a családon belüli problémák jelentek meg, melyek tovább fokozták az alkoholfogyasztás mértékét is.

Emma így emlékszik vissza családjából való kiemelésének okaira:

„...édesanyám és édesapám [...] Pályát tévesztettek! [...] rossz irányba tért az életük sajnos. [...] alkoholizmus rabjai lettek [...] sajnos azért kerültünk mi is ide. [...] Elkezdtek és utána már nem foglalkoztak velünk. Elhanyagoltak [...] Mert... ha netán szegények is lettünk volna, szerintem otthon maradtunk volna. De nem bánom, hogy ide kerültem!” (Emma)

A megkérdezett szakemberek egybehangzóan vélekedtek a 16 évvel ezelőtti történetekről. Nem csupán tényszerűen, hanem részletekbe menően emlékeztek Emma családi hátterére, családjából való kiemelésének körülményeire és a megtörtént eseményekre.

„[a szülők] elhanyagolták a gyerekeket, iskolába sem igazán jártak, túl sok volt a gyerek [...] volt egy kislány, aki meghalt, azt hiszem 9 hónaposan, és Timi [Emma nővére] már őt is pelenkázta. [...] Ők vastagon ellátták a teendőket anyu helyett. [...] Tehát innentől kezdve ki is lettek ők emelve és a befogadóból kaptuk mi őket ide.” (Emma gondozója, Klára, gyermekfelügyelő)

„...az anya nagyon-nagyon komolyan alkoholfüggő volt. A gyerekek is ezzel tisztában voltak és nagyon sajnálták az anyjukat.” (Magdolna, szakmai vezető, volt gyám)

A gyermekjólét családgondozói számára a döntési felelősség minden ilyen esetben igen megterhelő. Amennyiben a gyermek érdekében tett önkéntes együttműködés nem hoz eredményt, a védelembe vételi hatósági intézkedés megtörténik. Az addig önkéntes együttműködés kötelező erejűvé válik a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében. A védelembe vételt követően a gyermek családban történő nevelkedése és a szülői felügyeleti jog továbbra is él. Ebben a szakaszban a családnak lehetősége nyílik a problémák és konfliktusok megoldására, anyagi helyzetük javítására hatósági együttműködés mellett a szakemberek segítségével. Amennyiben ez mégsem sikerül, a gyermek érdekében ideiglenes hatályú elhelyezésre tett hatósági javaslat történik, mint azt az eset során is tapasztalhattuk. A gyermek családból ideiglenesen történő kiemelése abban az esetben valósulhat meg, amennyiben súlyos veszélyeztettség áll fenn. Ez megvalósulhat a gyermek bántalmazásával, súlyos elhanyagolásával, mely a gyermek életét közvetlenül veszélyezteti. Ebben az esetben a súlyos elhanyagolás a szülők alkoholproblémájából adódott, és az apa agressziója, kiszámíthatatlan viselkedése súlyosbította.

Az alkoholfüggőség gyógyítása igen komplex folyamat, mely kisebb előrelépésekben mérhető. Az esetek nagy százalékában a végső absztinencia elérése igen csekély mértékű, a visszaesés kockázata viszont annál nagyobb (Levendel 1987). Emiatt is fontos hangsúlyozni, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezés nem jelenti a gyermekek végleges családból való kiemelését, viszont nagyon rövid türelmi időt ad a családnak a lényeges változtatások elérésére. Az 1997. évi XXXI. törvény értelmében a legfontosabb szabály a gyermekek családba történő visszagondozása, és a gyermeket fenyegető krízis azonnali megszüntetése

mellett az ideiglenes hatályú elhelyezés időlegesen (és részlegesen) tehermentesíti a szülőket, amely idő alatt a családnak lehetősége nyílik problémáinak rendezésére. Amennyiben 30 napon belül a súlyos veszélyeztetettség körülményei megszűnnek, a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését a beutaló szerv megszünteti. Ellenkező esetben 35 napot követően a beutaló szerv elrendelheti a gyermek nevelésbe vételét. Emma esetében az alkoholista szülők olyan diszfunkcionális családi környezetet jelentettek gyermekeik számára, amely érdemben nem változott a rendelkezésre álló idő alatt. Az alkoholizmus egyik leggyakoribb velejárója, a család elhanyagolása anyagi és gondozási értelemben, illetve a családtagok közötti konfliktusok – és ez utóbbiak gyakran fokozódhatnak a gyermekvédelmi beavatkozást követően, ha az ebből származó frusztrációját az egyik szülő a másikon vezeti le. Esetünkben is ez történt.

Az eset kapcsán az ideiglenes hatályú elhelyezést követően Emma édesanyjának alkoholfogyasztása mérséklődött, viszont továbbra sem rendeződtek az élettársi konfliktusok. Az édesanya saját bevallása alapján igyekezett mindent megtenni gyermekeiért, viszont félt az otthoni problémáktól, ezért gyermekeit továbbra is jobbnak látta gondozási helyükön tudni. Mindezek összességében a nevelésbe vételt eredményezték 2000. június 13-án. A szülők felügyeleti joga továbbra is szünetelt, viszont a kapcsolattartás újra szabályozásra került. A nevelésbe vételi eljárás fontos állomása a gyermekvédelmi gyám kirendelése, aki a gyermek további fejlődésének, ügyeinek törvényes képviselőjeként jár el a továbbiakban. A nevelésbe vétellel együtt az új gondozási hely is megállapításra került, egy városi gyermekotthon részeként. A gyermekotthonba kerüléskor, 2000-ben Emma 7 éves, legkisebb testvére, Barbara 7 hónapos, Balázs 3, Lili 5, Tímea 12 és József 15 évesek voltak. Klára, az akkori gyermekotthon dolgozójaként, így emlékszik vissza Emma és testvérei érkezésére:

„Tímea, mint egy anyuka... féltette, óvta őket. Meg voltak döbbenve, hogy hol találták magukat. [...] Akkor én már mondtam, hogy a kislányokat nagyon szeretném. Amikor már lekerültek a nagyosztályra, már az enyémeik voltak Lili, Emma, Tímea.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Később a szóban forgó gyermekotthonnak lehetősége nyílt pályázati keretből két lakásotthon megnyitására 2001-ben, mely a megalapításukat követően Emma végleges gondozási helyévé vált. Teljes körű otthont nyújtó ellátás keretében a lakásotthon újszerű gondozást és nevelést biztosított Emma és testvérei számára. Az új ellátási forma hozzájárult a családi közösség kialakulásához, mely a korábbi intézményi ellátáshoz képest sokkal alkalmasabb az egyéni

szükségletek biztosítására. Az elhelyezés során figyelembe vették a gyermekek szocializálhatóságát, életkorát és a testvérek együttes gondozási helyének megállapítását. A lakásotthoni szakmai létszám ugyancsak a családi mintákon alapult. Klára akkor már Emma nevelője volt, így elmondása alapján ő oda ment, ahova a kislányt helyezték. Jól tudta, hogy a gyermekek alkalmasak lesznek a lakásotthoni ellátásra. Így került Emma 2001-ben egy 10 fős lakásotthonba a gyermekotthoni nevelőjével, Klarával együtt.

„Tehát azok a gyerekek az anyémek voltak, mentem velük oda, én így lettem lakásotthonos. [...] Így kezdtünk mi egymással boldogulni ott a lakásotthonban annak idején.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Klára akkor már 8 éve dolgozott a gyermekotthonban, ennek ellenére habozás nélkül ment Emmával a lakásotthoni szakmai egységbe. Nem félt az új kihívástól sem. Fontos volt számára, hogy együtt legyenek, már akkor erős volt a kötődés, mely még csak a kezdeti szimpátián alapult.

Második szakasz – a családi kapcsolattartás és intézményi kapcsolatrendszer

A gyermekjóléti ellátás a családból való kiemeléssel nem szűnik meg, mivel továbbra is a gyermek családjába való visszagondozás a cél. A gyermekjólét családgondozójának az eljárások menetében a végső célja képessé tenni a családot a gyermek visszafogadására. Ennek a tevékenységnek egyik kardinális eleme a szülők és a kiemelt gyerekek közötti kapcsolat fenntartása és erősítése.

A szülők és a gyermekek kapcsolattartása az ideiglenes elhelyezést követően igen intenzívnek bizonyult Emma és a testvérei esetében. Az édesanya többször látogatást tett, érdeklődött gyermekei után. A szülők napszámba jártak dolgozni, ami előrelépés volt a korábbi állapotokhoz képest, viszont alkoholfogyasztási problémáik továbbra sem oldódtak meg, illetve később a szülők külön költöztek. Az édesanya a lakását otthonossá varázsolta, tiszta, rendezett környezet fogadta az odalátogató családgondozót. Emma és testvérei hazalátogattak a keresztszülőkhöz és a szülőkhöz is.

A kezdeti intenzív kapcsolattartás az idő múlásával egyre ritkábbá vált. A kapcsolattartás intenzitása olyannyira lecsökkent, hogy Barbara örökbe fogadhatóvá vált. A szülői látogatások hiánya és Barbara örökbe fogadhatósága nagyon megviselte a testvéreket. Ennek hatására a szakemberek és a testvérek együttes véleményét figyelembe véve nem szakították

szét a gyermekeket, így maradhattak – Balázs kivételével – végig egy gondozási helyen. Balázs gondozási helye különleges szükséglete miatt a lakásotthonhoz közeli gyermekotthon maradt. Ekkoriban a kapcsolattartást az intézményben dolgozó szakemberek igyekeztek szorgalmazni, és annak minden háttérét biztosítani. A törvényi feltételeknek is eleget téve évente több alkalommal megszervezték a család találkozását.

Sajnos az édesanya életkörülményei 2003 után egyre romlottak. A legnagyobb problémát az édesanya akkori élettársa jelentette, aki a nagyobb lányokra nőként tekintett. Végül ebből adódóan a szakemberek nem szorgalmazták tovább a szülői házban történő kapcsolattartást, féltették a gyermekeket.

Emma az akkor külön élő édesapa háztartásába látogatást tett, élményeiről így mesélt:

„Mikor kicsi voltam, még mikor bekerültünk utána még mentünk is haza vagy kétszer, de utána így megszakadt a kapcsolat. [...] Jó érzés volt, szerettem hazamenni. Nem mentem volna haza, hogy mindig ott legyek, de így, mikor hazamentünk, jó volt. Amikor édesapánk egyszer hazavitt, akkor nem voltak együtt édesanyámmal, ő egyedül vitt haza és jó volt. Ő elment dolgozni, mi otthon voltunk Timivel, nővéremmel főztünk. [...] Azért, megvolt az otthon érzete! [...] Mikor így 12 évesen voltunk otthon, emlékszem, ötödikes lehettem, akkor még hazamentünk. Szerintem akkor is voltam utoljára otthon édesapámnál.” (Emma)

Emma szavaiban jól érzékelhető a hazalátogatások hiánya. Az interjú ekkor érkezett el az igazi fordulóponthoz. Emma a beszélgetés elején visszafogottnak tűnt, majd elérkezett az a pillanat, ami után bátran beszélt érzéseiről.

„...nem nőttem fel édesanyámmal meg édesapámmal se! Nem azt mondom, hogy imádom őket... nem úgy állok hozzájuk, mint akik felneveltek, de mégis hazamegyek hozzájuk és nem az van bennem, hogy fű, de utálok ezeket az embereket!” (Emma)

Az elhangzottak után azt éreztem, hogy Emma felszabadult. A szülők alkoholproblémájáról és az elhanyagolásukról könnyebben mesélt. Az érzelmi telítődés tovább fokozódott, amikor jobban elmerült a kapcsolattartások emlékeiben.

„...mikor Lili is elment, mikor voltam olyan 13-14 éves, akkor nagyon haragudtam rájuk [a szülőkre]! Én hát, úgy izéltem, hogy legalább meghaltak volna és akkor úgy, nahát, úgy vagyok itt, hogy tudom, hogy nincsenek! Meg hogy nem jöttek látogatni! Nem vártam őket,

hogy jöjjenek látogatni! Mikor itt voltam, egyáltalán nem hiányoztak úgy... de azért ha találkozok velük, akkor hát így elbeszélgetek velük és nem az van, hogy fű, hát ezek az emberek, és így elfogadtam, hogy ez történt. [...] jöttek volna látogatni! Itt vagyunk és 10 évig vagy én nem tudom hány évig nem is érdeklődtek, maximum, ha a gyámhivatalból elvittek minket, akkor láttak [...] mégis jó volt megnézni, hogy hogy néz ki az ottani ház, meg a kert meg ilyenek. Jó volt! [...] most hál Istennek már nem isznak alkoholt.” (Emma)

Emma és a családja közötti kapcsolattartás ennek ellenére sem szakadt meg teljesen. Jelenleg is több testvére él szüleivel, ami életben tartja ezt a családi kapcsolatrendszert. Emma személyisége elragadó; ahogyan és amilyen őszinteséggel osztja meg életének tapasztalatait, az egészen egyedülálló. Azt, hogy el tudta fogadni az adott helyzetet lázadás nélkül, példaértékűnek és tiszteletre méltónak tartom. Meglepő azonosságokat mutatnak az interjúk, bizonyos életszakaszokat illetően. A szakemberek észrevétele szinte egybehangzó Emma érzéseivel kapcsolatban.

„Egy évben egyszer-kétszer mentünk haza. [...] Nem láttam azt rajta, hogy nagyon haragudott volna az anyjára. Az a legjobb szó talán erre, hogy helyén kezelte. Elfogadta, hogy itt most nekik az a legjobb, ha itt maradnak a rendszerbe, és ennél jobbat most nem lehet ebből a helyzetből kihozni.” (Magdolna, szakmai vezető, volt gyám)

A szakellátásba bekerülő gyermekek kapcsolattartásának intenzitása, mint azt láthatjuk Emma esetében is, a családból való kiemelés pillanatától egyre gyengül. A bekerülést követően a rokonságot megrázta a gyermekek kiemelése, de a kezdeti fokozott érdeklődés egyre gyengült, melyet a gyermekvédelem egyik szintje sem tudott megerősíteni.

A gyermekjóléti szolgáltatás és a gyermekvédelem szakosított otthont nyújtó ellátása egyaránt a családjából kiemelt gyermek családjába való visszagondozásának feladatait látja el, a két fontos ellátási rendszer azonos célkitűzése mégsem eredményezi a két egymásra épülő rendszer megfelelő együttműködését (Bogács–Hüse 2015).

„Amikor már a rokonok, keresztanya meg az unokatestvérek meghaltak, elmentek máshová [...] Nem jártak már nyaranta se, hetente se!” (Klára, gyermekfelügyelő)

A kapcsolat újra akkor éledt fel, amikor a nagykorúvá vált testvér, Lili hazaköltözött. A hazalátogatások alkalmával bebizonyosodott mindenki számára, hogy a szülők már nem

isznak alkoholt, újra egy háztartásban éltek nyugodt körülmények között. Jelenleg az édesanya gyógyszert szed, élettársával együtt segítik Lilit a saját gyermeke nevelésében. Ugyanakkor a korábbi szakadás nem múlt el Emma életéből nyomtalanul:

„...úgy, hogy én őket [a szülőket] menjek meglátogatni, én úgy, nem megyek! [...] Egy hónapban egyszer szoktam elmenni [...] inkább Lilihez megyek, és úgy találkozok mindenkivel. [...] Lili odaköltözött, és el kellett fogadnom, ha odamegyek, akkor látom őket is.” (Emma)

Úgy tűnik, hogy a szülő-gyermek kapcsolat nem az elhanyagolással, és nem is a kiemeléssel gyengült meg igazán, hanem a látogatások kimaradásával, a kapcsolattartás megszakadásával. Emma a szülőkhöz köthető kapcsolatrendszerét más forrásból próbálta meg pótolni.

Emma kapcsolata az intézményben dolgozó felnőttek mindegyikével jó volt, és kiegyensúlyozottan alakult az évek során. A lakásotthonban dolgozó négy gyermekfelügyelő, lakásotthon-vezető és szakmai vezető örömmel emlékeznek vissza rá. Emma mindazok irányában hálát érez, akik valamilyen formában részt vettek az életében. Minden szakemberről pozitívan és mély szeretettel beszélt. Viszont, mint mindenkinek, számára is fontosabbá vált néhány olyan személy, aki kiemelkedő szerepet töltött és tölt be életében:

„...azt tudom, hogy mindenben Klára nénire számíthattam, a lakásotthonból a nevelőre. [...] nekem mindig Klára néni mondta, hogy tanuljak. Nem is azért tanultam amúgy, hogy jó jegyeim legyenek. Mert amúgy nem szerettem tanulni, csak örültem annak, hogy ha hoztam egy 5-öst, akkor Klára néni mindig örült neki! Büszke volt rám! [...] ha Klára néni nem motivál, akkor nem tudom, nem nagyon lett volna nekem sem kedvem tanulni. Végig, egészen érettségiig mindenben segített [...] Most hogy ha lehet, ő nem lett volna itt, akkor lehet, nem is itt tartok, nem tudom! Egy pótanyukám volt! Először idekerültünk a gyermekotthonba, és úgy kerültünk át [a lakásotthonba], de már akkor is itt volt velünk.” (Emma)

Klára volt az az állandó nevelő Emma életében, aki a napi gondozási, nevelési feladatait ellátta. Mint azt már említettem, a dolgozók mindegyikéhez tartozott egy vagy több gyermek, akiért felelősséggel tartozott. Szakmailag mindenki egy irányba tartott és segítették egymást, akár a napi tevékenységekben is. A felnőttek jó kapcsolata mintát szolgáltatott a gyermekek későbbi kapcsolatrendszerének kialakulásában. Az adódó konfliktusokat igyekeztek nem

továbbvinni, hanem kompromisszumot találva megoldani. A lakásotthon szakmai kialakításánál továbbá fontos szempont volt a dolgozók és gyermekek jó együttműködése. Igyekeztek ténylegesen családi mintára dolgozni. Fontos szempont volt továbbá a férfi nevelő jelenléte a lakásotthon működésében. A vezetők igazi támaszként működtek a nevelők tevékenységében. Mindenki igyekezett a saját feladatát jól ellátni. A kollégák jól és ösztönözten tudtak együttműködni. A felnőttek és gyermekek személye állandó volt, nem változott számottevően az évek során. Az ellátottak életkorát tekintve nagy általánosságban kisebb korú gyermekek voltak, akiket nevelőik hosszú évekig segítettek.

„Mi jól tudunk egymással dolgozni. [...] Nincs az, hogy én szép lehetek, de okos nem. [...] Tehát, támogatnak [vezetők: lakásotthon-vezető, szakmai vezető]. A kolléganők [nevelők] szintén zenészek, mert ugye csak úgy lehet összedolgozni. [...] azért is jó dolog ez és nem veszik komolyan a rendszerbe. Le van osztva a gyerek, ez a tied! Lehet, hogy nem te születed, nem igazán a vér szerinti gyereked, de a házon belül a tied. S mindenével a tied. A bánatával, az örömeivel, a gondjával, a bajával, az érettségivel, az iskolával, mindenestül a tied. És ha ezt nem értik meg, akkor nem is tudom, ki mit keres ebbe a rendszerbe!” (Klára, gyermekfelügyelő)

A lakásotthoni körülmények merőben másabbak a gyermekotthoni ellátásétól. A gyermekotthon férőhelyét tekintve 40 gyermeket képes gondozni a lakásotthon 8, 10, illetve 12 férőhelyével szemben. Érzékelhető a kisebb számú ellátási forma esetén a családiasabb légkör megteremtésének nagyobb lehetősége. Az új gondozási forma lehetővé tette a gyermekek számára a napi tevékenységek elsajátítását. A ház körüli teendők elvégzésében életkoruknak megfelelően vettek részt. A nagyobb testvérek hordták a kisebbeket óvodába, iskolába. Aztán a lakásotthonok megálmodásánál alkalom nyílt a dolgozók és gyermekek összehangolt csoportosítására. Akkor még a törvényi jogszabályok nem választották szét az életkor szerinti gondozási forma meghatározását. Ugyanis a jelenleg hatályos, a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997 évi XXXI. törvény értelmében a „tizenkettedik életévét be nem töltött gyermek esetén minden esetben a legközelebbi ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását is biztosító nevelőszülőnél helyezi el, kivéve, ha egészségi vagy személyiségállapota, ön- és közveszélyes magatartása ezt nem teszi lehetővé vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása” (Gyvt. 72. §).

A jogszabály módosítása első körben elveti a 12 év alatti gyermek lakásotthoni, gyermekotthoni elhelyezését. A szakemberek több szempontból érzik a szabályozás

hátrányait. Valóban a gyakorlatban sok olyan gyermekkel találkozhatunk, akik nagyobb korban lettek kiemelve a családból és már a megszokott lazább fokú alkalmazkodásba szocializálódtak, amit a szakembereknek intézményi szinten lehetetlen áthidalni. Jelenleg nagyszámú példa mutatja a rendszerbe érkező gyermekek esetében az elhelyezést követő engedély nélküli távollétek halmozódását. Ugyanakkor még nagyobb problémát jelent a nevelőszülői hálózattól és egyéb más gondozási helyről érkező nagyobb korú fiatalok ellátása. Több olyan gyermek érkezik a rendszerbe, akik első körben a befogadó otthon, majd egy vagy több nevelőszülő és több gyermekvédelmi központ után megérkeznek a lakásotthoni, illetve gyermekotthoni ellátásba. Az egyes gyerekek életében bekövetkező újabb és újabb elhelyezések növelik a szökés kockázatát, amely negatívan befolyásolja a gyermek- és lakásotthonok részvételét a gyermekek hosszabb távú nevelésében. Emma 14 évet töltött volt gondozási helyén, és ami még fontosabb, egy nevelő kísérte végig gyermekkorától egészen felnőttkoráig életét. Klára szavai jól jellemzik az újonnan kialakult helyzetet:

„Nincsenek ott annyi időt a gyerekek, mint akit végig tudunk kísérni annyi ideig, mint mondjuk most Emmát. Mert ugye ő 7 éves volt, és hála a jó égnek, 21 éves koráig együtt ölelhattük egymást, együtt szerethettük egymást és én is kaptam tőle nagyon sokat és ő is tőlem. Ez már nincs! Ez a legszomorúbb! Ez nagy fájdalom! [...] túlkorosan kapjuk a gyerekeket, tehát, ők már nagyon, nagyon nehezen szocializálhatók és velük már nagyon nehéz boldogulni. Vannak élethelyzetek, amiket könnyebben átugrunk, de ők már annyira, hogy is mondjam, tehát nehéz az életkor maga. Mind tinédzser korban kerül ide, vagy 15-16 éves. Egyrészt nehéz az életkor, másrészt már minden szinten sérültek, mert már mire ide hozzánk kerülnek, megjárták, legalább hatszor a befogadót, a nevelőszülőt, a saját anyjukat, aztán meg még egy nem tudom micsodát. Tehát minimum mi vagyunk az ötödik hely. Minimum! Tehát ez biztos, hogy innentől kezdve, annyira nehéz őket úgymond egy picit is helyre hozni, lelkiileg mindenképpen. Na meg a korlátokat már nem tűrik. Tehát állandóan konfrontálódni kell, ezt ne csináld, azt ne csináld, így ne csináld, úgy ne csináld. Én mondhatom, de ő már nem szabálykövető. Tehát borul a napirend, a negatív példát hozza annak, akivel igazándiból lehetne boldogulni és valahová eljuttatni A-ból B-be, de ő már nem hagyja, viszi magával. Szerintem ez a legnagyobb probléma a gyermekvédelemben. Nagyon nincsenek helyén a gyerekek, és úgy gondolom, hogy nem igazán, csakis kizárólag nevelőszülőhöz lehet 12 év alatti gyereket adni. Lám itt az élő példa, Emma, mert, hogy ő is csak 7 éves volt, és lám talpraesett, rendes gyereket lakásotthonban is nevelőotthonban is lehet nevelni.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Harmadik szakasz – a fiatal felnőtté válás mérföldkövei

Emma intézményben töltött időszakának első és fontos mérföldköve az első iskolai nap. Az oktatás fontos mobilitási csatorna a gyermekvédelemben felnőtt fiatalok számára a sikeres társadalmi integráció eléréséhez. Éppen ezért is tartom fontosnak az első iskolai élmények megismertetését.

Sajnos Emma családjában nem tudott rendszeresen iskolába járni. Többek között ezért is az intézményi elhelyezést követően újra kezdte az első osztályt egy helyi oktatási intézményben. Az új környezet sok alkalmazkodást igényelt, melyre nevelője, Klára pontosan emlékszik.

„Kisiskolásként, tünemény volt a kis drágám. [...] Ugye új közösség, új iskola, megfelelni vágyás. [...] A gyerekek nagyon kegyetlenek egymással, és meg kell harcolni mindenkinek. [...] többször volt olyan gond, amikor úgy jött haza Emi, hogy sírt és azt mondta, hogy nekem nincs is nevem, csak azt mondják nekem Ez, meg Az. Mondtam neki, nincs baj szívem, kérd ki magadnak, tényleg nagyon ügyes kislány vagy, de ha több kettőnél... nyugodtan szólj [...] Eljöttek a gyerekek ide [...] születésnapot tartottunk, tehát beilleszkedett, de nagyon jó osztálya volt.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Emma saját bevallása szerint is jó volt az intézményben töltött gyermekkor, jó osztályba került, sok segítséget kapott a közvetlen környezetétől. Minden osztálytársával jó kapcsolatban volt, fontos volt számára, hogy elfogadják. Testvéreivel óvodába, iskolába együtt jártak, segítették egymást. A napi háztartási tevékenységekben érettségüknek megfelelően részt vettek, megtanulhatták az önállósághoz szükséges folyamatok elsajátítását.

„...bennem nem volt rossz érzés, hogy én lakásotthonban nőttem fel. Én nem szégyelltem egyáltalán. Kiskoromból emlékszem én, hogy milyen volt családba lenni, de én szerettem nagyon itt lenni! [...] általános iskolában mikor volt a születésnapom, akkor csináltunk egy bulit, akkor is jöttek az osztálytársaim, akkor ők is látták, hogy milyen. [...] Elfogadták!” (Emma)

Mi sem bizonyítja jobban, hogy Emma igazán akarta a sikereket és nem adta fel könnyen, mint, mikor beteg lett. Orr- és garatmandula-műtét után 3 hetet maradt ki az általános iskolából, amit 5 nap alatt bepótolt Klára segítségével.

„Kisiskolásként nem volt olyan öntudatos [...] Viszont nagyon nagy volt benne a tudásszomj már akkor is. Tehát nem volt egy olyan kislány, hogy nem megy ez nekem, ne is erőltessük a dolgot. Ő azért akarta! [...] Azt hiszem, harmadikos vagy negyedikes volt... amikor kivették az orr- és garatmanduláját, akkor sokat maradt ki a gyermek, 3 hetet. [...] azt a 3 hetet... lazán bepótoltuk 5 nap alatt. [...] Tehát nem volt annak gátja, volt alany, állítmány és nagyon jól összepasszoltunk. Megtudtuk csinálni. [...] Emi egy nagyon szorgalmas kisgyerek volt kiskorában is.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Pontosan felfedezhető az együtt megélt pillanatok fontossága, akár Emmára, akár Klárára nézve. Klára folyamatosan segítette a lakásotthon minden dolgozójával együtt Emmát a beilleszkedésben. Kisiskolásként pedig Emma tudott kire támaszkodni, ami később erősítette a bizalmi kapcsolatukat. Az első iskolai tapasztalatok a későbbi tanulási folyamatokat is mélyen meghatározták.

Emma középiskolás éveire szintén a jó közösség jellemző. Szeretett az osztálytársaival barátkozni, voltak barátnői, akiket már az általános iskola óta ismert. Mindenkiel igyekezett jó kapcsolatban lenni, jó tanulmányi eredménye után ösztöndíjat is kapott. Továbbra is fontosnak tartja, hogy elfogadják és szeressék.

„Így végig tényleg olyan emberekkel voltam, akik elfogadtak, szerettek [...] Mindenki pozitívan állt hozzám... segítőkészek voltak.” (Emma)

Az igazi felnőtté válásának periódusairól sokat megtudhattam Klárától, aki továbbra is mindenben támogatta Emmát. Igazán érdekes az a fajta látásmód és az alkalmazott nevelési technika, ami Emma személyiségét meghatározóan formálta. Megtudhattam, hogy nem volt mindig ilyen határozott, sőt inkább a visszahúzódás volt jellemző rá. Hogyan és miként tudott fiatal felnőttként önbizalomra szert tenni, azt megtudhatjuk a következőkből.

„Családon belül is Lili kicsi volt, azért szerették, mielőtt még be nem kerültek, Timi szép kislány volt, nagyobb volt, azért szerették, Barbara pici volt, ő nem sokat nyomott a latba, Emi viszont [...] a harmadik, tehát a középső gyerek. Tehát ő valahova mindig csapódott. [...] Mindig kellett ezt úgy bontogatni, csöpögtetni, mondani kellett, hogy igen te szép vagy, te nem vagy csúnya, nagyon csinos vagy. Pláne, amikor elkezdődött a tinédzser kor [...] Ez nagyon

fontos dolog egy kislány életében, mert hogyha ő úgy nő fel folyamatosan, hogy nem segítünk azon, hogy tényleg elfogadja saját magát, akkor tényleg nagy bajok lehetnek. Emi el is jutott odáig, hogy tényleg tudta magáról. Tényleg kialakult személyisége volt, mindenről véleménye volt. [...] Amikor 13-14 évesek voltak, ők már mindennel tisztában voltak.” (Klára, nevelő)

Emma 14 évesen a lakásotthon teljes menüjét önállóan végig tudta főzni. Nagyon ügyesen mozog mai napig a konyhában, házias és mindenben szívesen segít. Amikor a főzésről beszélgettünk, egy meghatározó mondat hangzott el nevelőjétől.

„Na, most nem azért, mert az én gyermekem [...] Nincs ezen mit szépíteni, igen így van. [...] Remekül főz Emi. Mondtam én egy fél lakodalmat felvállalnék csak vele.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Annyira magától értetődő volt mindkét fél részéről az erős kötődés. Emma, aki Klárát póttanyukájának tekinti és Klára részéről, aki egyértelműen saját gyermekének érzi Emmát. Ez a kapcsolat mindkét fél őszinte szeretetén alapul.

A mindennapokról megtudhattam, hogy Emma soha nem volt távol engedély nélkül az intézményből, nem kellett féltetni, őszinte volt nevelőivel. Mindennap időben hazajött az iskolából, leült tanulni, nem kellett rá figyelmeztetni sem. Szeretett szabad idejében a barátnőivel lenni. Programokat szerveztek, nyáron szalonnát sütöttek az osztálytársainál. Voltak lakásotthoni programok is, amire szintén meghívták a barátnőket. Az ünnepek fontosak voltak a lakásotthon életében, minden gyermek születésnapját, névnapját megtartották.

„Emi úgy élte a napirendeket, hogy szabályok között, és soha nem ágált. [...] gyönyörűen egymásra tudtunk hangolódni Emivel. [...] Nagyon őszinte gyerek volt [...] mindent tudtam Emmáról.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Viszont, mint minden gyermek életében, Emmánál is a kamaszkor együtt járt egy kisebbfajta problémás időszakkal. Ami megdöbentő, hogy ebben a témában is egymástól függetlenül Klára és Emma ugyanazt a történetet mesélték el. Meghatározó szakasz volt ez Emma életében, mert könnyen el tud siklani egy jól felépített jövőkép is.

„...egyszer volt egy... eset, azóta iskolapéldaként mondom mindenkinek. ...12 vagy 13 éves volt Emi, elment barátnősködni... A kislány azóta már, 15 évesen gyereket szült, tehát talán jó volt az én megérzésem, hogy nem kellene úgy igazán szorosra fűzni ezt a barátságot. Akkor mondtam Emimnek, hogy én nem fogom megtiltani drágám, szó nincsen ilyesmiről, viszont nem nézem jó szemmel, de hát, ha te úgy gondolod, hogy neked kell ez a barátság, nem fog változni kettőnk között semmi, szó nincs itt ilyesmiről, csak tudjad azt, hogy nekem ez nem tetszik. Ezt elég volt egyszer elmondani. Soha többet nem ment el azzal a kislánnyal!” (Klára, gyermekfelügyelő)

„...amikor voltam 13-14 éves, akkor így foglalkoztam a másik lakásotthonból egy lánnyal, már nem is nagyon emlékszem rá, de vele összebarátkoztunk, és ő tényleg jött-ment, szökött, cigaretta meg minden... nem is jöttem haza időbe... Akkor rám szólt, [Klára] hogy vele nem kéne foglalkozni, és így nem! A saját lakásotthonomba meg kisebbek voltak nálam, én voltam majdnem mindig a legnagyobb.” (Emma)

Az említett történet jól mutatja azt, hogy milyen fontos egy kamasz életében a kontroll. Lehet, hogy abban a pillanatban még nem érti meg a fiatal, hogy miért korlátozzák a felnőttek, de később nagyon fontos következménye lehet egy ehhez hasonló barátságnak is. Kamaszként Emma bátortalanabb volt a társainál, sokkal visszahúzódóbbnak bizonyult, soha nem kereste a bajt, inkább elkerülte azt. Lányként sem szerette a túlzó dolgokat, a fiúk éppen ezért tudták, hogy hol a határ, tiszteletben tartották. A gyermekotthonban nevelkedő kortársakkal nem igazán értett egyet. Többségük ugyanis már akkor sokat volt távol az intézményből. Nehezebben tudtak alkalmazkodni az intézményrendszer szabályaihoz, és a tanulás sem érdekelt sokakat. A gyermekotthoni társai között azokat tartotta példaértékűnek, akik szakmát szereztek és boldogultak nagykorúságukat követően. Saját baráti körében főként olyan osztálytársak voltak, akik családban nevelkedtek. Furcsa volt számára eleinte, hogy a barátnői tovább mehettek el valahová, neki viszont a lakásotthoni szabályokat be kellett tartania. Viszont tapasztalata alapján mégis jó volt, mert, ahogy egyre nőtt, a szabályok egyre jobban lazultak. Konfliktusai is ezekből a problémákból adódtak.

„Voltak viták is, persze tegyük azért hozzá, nem olyan eget rengetőek, de voltak pici súrlódások. [...] Nem veszekedtünk soha, viszont én úgy csináltam, akkor engem most nem érdekel, hátrafordultam és mentem dolgomra, és aztán hagytam Emi kipufogni. [...] megtudtuk beszélni, soha nem volt egy ilyen haragtartó.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Az Emma sikerességét előidéző tényezők megértése érdekében nem hagyatkoztam pusztán az interjúk szövegére. A hosszú interjúfolyamat során alkalmam nyílt pszichológiai tesztek kitöltésére is. Ezek közül kettőt, a Megmérettetés kérdőívet (Watson–Friend 1969), valamint az Aspirációs indexet (Kasser–Ryan 1993) emelem be az esettanulmányba.

A megküzdési módok vizsgálata során képet kaphatunk arról, hogy a tesztet kitöltő személy milyen stratégiákat alkalmaz inkább a konfliktusai megoldásában vagy az élet nehézségeinek a legyőzésében. A kitöltött válaszok alapján Emma nagyon magas értéket kapott a problémaelemzés és a segítségkérés két dimenziójában, és ugyancsak magas pontszámot ért el az alkalmazkodás dimenziójában. Saját bevallása szerint nem szereti a konfliktusos helyzeteket, inkább elkerüli azokat. Viszont fiatalabb korában hirtelen természetű volt, aminek köszönhetően bátrabban fogalmazta meg gondolatait. Jelenleg arra büszke, hogy képes többször átgondolni egy adott helyzetet, mielőtt véleményt alkotna róla. Az élettörténetét megismerve nagy jelentőséget tulajdonítok az alkalmazkodókészségének is, amellyel könnyebben elnyerhette környezete támogatását, mint a lázadó vagy visszahúzódó társai.

Az Aspirációs index Emma hosszabb távú céljait, illetve a célok (aspirációk) jellegét fedte fel. A kérdőív hét alskálát tartalmaz, mely a lehetséges életcélok hét területét jeleníti meg. Tartalmilag ezek két nagy csoportba (faktorba) sorolhatók:

- *Intrinsic* (belső jellegű) céloknak tekinthető:
 - a *személyes növekedés*,
 - a *tartalmas kapcsolatok* és
 - a *társadalmi hasznosság/elköteleződés*.
- Az *extrinsic* (külsődleges) célok alskálái
 - a *gazdagság*,
 - a *hírnév* és
 - az *imázs* (külső/megjelenés).
- A hetedik (egyértelműen egyik faktorhoz sem tartozó) dimenzió az *egészség* fentartása mint cél.

Emma életében legerősebben a társas kapcsolatok belső jellegű célja áll, mégpedig élete megosztását azzal a valakivel, akit szeret. További magas értéket képviselt a fizikai egészség és annak megőrzése. Alacsonyabb értéket kapott, de a többi faktorhoz képest jellemzően hangsúlyozott volt az anyagi biztonság elérése, amely, ismerve Emma életét, teljesen logikus cél. Elmondhatjuk, hogy Emma belső jellegű céljai erőteljesebben vannak jelen, mint a

külsődleges célok, és talán éppen a kapcsolatok kiemelkedő fontossága az egyik eleme Emma sikeresnek mondható gyermekvédelmi gondozásának.

Meghatározó szerepet töltenek be Emma életében az intézményen kívüli kapcsolatok is. Már kisiskoláskorától megvoltak a barátnői, akik családban éltek. Sokat találkoztak, közös programokat szerveztek hosszú éveken át. Nagyobb lányként már elkezdtek érdekelni a fiúk is, így kialakultak fiúkkal kötött barátságok is. A szakellátásban felnőtt fiatalok körében nem jellemzőek a külső hosszú távú, stabil kapcsolatok. Ennek ellenére Emma kapcsolati életére inkább a stabilitás a jellemző. A megkérdezett szakemberek elmesélték, hogy Emmát bátran elengedték a kortársaihoz, mivel jól ismerték és szívesen fogadták a lakásotthonban is őket. Például partit rendeztek, ahol igyekeztek Emma minden barátját vendégül látni. Mindegyik lakásotthonban dolgozó szakember örömmel támogatta Emma intézményen kívüli kapcsolatainak alakulását.

„...én úgy gondoltam, és ezt a mostani gyerekemnek is elmondom, gyerekek kifelé kell építeni a kapcsolatot. Szeressétek egymást itt bent, de nem ez az állandóság. Kifelé kell nyitni gyerekek, mert ott van kint a külvilág és ott kell majd élni. Oda szervezzétek, onnan keressétek, barátot, barátnőt, mindent. Próbáljatok nyitni, és Emi komolyan is vette. Hála a jó égnek, szerintem ez annak köszönhető, hogy Emi ilyen talpraesett, ilyen önálló, mert sokat kapott ő kintől is! Hála a jó égnek, ez így sikerült.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Az a szerelmi kapcsolat, mely a középiskolás éveiben alakult ki, a mai napig tart. Jelenleg 6 éve van együtt a párjával, és 2013 novemberében barátjához és barátja édesanyjához költözött. Kapcsolatuk kiegyensúlyozott. A barátja édesanyjával is jól kijönnek, együtt szoktak főzni, együtt vezetik a háztartást, mindenben tudnak egymásra számítani. Emma számára a szerelem fontos érzelmi kötődés, amiben nincsenek titkok és a bizalmon alapul. Fontos továbbá az ismerkedésnek az a fázisa, ahogyan azt nevelője látta.

„Jani az úgy jött a képbe, hogy Emi járt a könyvtárba [...] Ott dőlt el a dolog, hogy Emi beteg lett... tél volt. Egyszer csak kopogtak az ajtón és megjelent a Jani. Nagyon udvariasan, nagyon kedvesen, szerintem úgy citerázott, mint ide Lökősháza, de köszönt szépen, mondta, hogy ő azért jött, hogy az Emmát meglátogassa. Ott eldőlt bennem minden. [...] mondtam, ez a gyerek felvállalta, ennek mindegy, teljesen mindegy, hova jön, kicsoda, Emi a lényeg. Mondtam, ebből lesz valami [...] hozta a rózsát, tehát igazán végigjárták a stációkat. Megvolt

az udvarlás, megvolt a szerelem... és ez mai napig így van. Szerintem ők így is maradnak! Én biztos vagyok benne!” (Klára, gyermekfelügyelő)

Emma kapcsolatrendszere mutatja azt, hogy közvetlen és nyitott személyiség, aki számára fontos volt mások véleménye. A pozitív elfogadás iránti szükséglete már gyermekkorában fontos volt számára. A folyamat során eljutott a visszafogott kislánytól egy magabiztos felnőtt nőig. Talpraesettsége családja számára is példaértékű. Bármilyen problémájuk van, Emmához fordulnak segítségért, kikérik a véleményét és bátran támaszkodnak rá. Lilivel ő volt ultrahangon, elkísérte a terhesgondozásokra. Elsők között látogatta meg a kórházban, a mai napig szoros kapcsolat van közöttük. De nemcsak családja büszke Emmára, hanem közvetlen nevelője és szakmai vezetője is. Klára elmesélte, hogy lakókörnyezetében mindenkinek mesél Emmáról, sőt, amikor alkalma van, büszkélkedve be is mutatja ismerőseinek.

„Én azt gondolom, hogy egy nagyon-nagyon sikeres gyereket segítettünk idáig. [...] csak szuperlatívuszokba tudok Emimről beszélni. [...] Én mindenkinek elmondtam, hogy micsoda fantasztikus gyerek van itt nekem. [...] Én fel is vállaltam. [...] Komolyan mondom, ha úgy adta volna a sors, be is vállalom, tehát, ha bármi történik, vagy most felrobban a lakásotthon, szemrebbenés nélkül Emit vittem volna magammal. Ez természetes. Nem okozott volna nekem egy kisebb törést sem, meg szerintem a saját gyermekeimnek sem.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Klára őszinte és tetteiben mérhető vallomása értette meg velem Emma életútjának alakulását. Kétségem sem volt afelől, hogy a több együttes tényező legfontosabb eleme Emma és Klára kapcsolata.

Nagykorúságához közeledve Emma pontosan tudta, hogy ő nem akarja elhagyni az intézményt, maradni szeretne a lakásotthonban. A döntés súlyát pontosan érezte. Tisztában volt azzal, hogy ha marad, milyen lehetőségei lesznek és pontos céllal rendelkezett. Elmondta, hogy a 18. életéve betöltésével nagy változást nem érzékelt. Szabadabb volt ugyan, a döntéseit maga hozhatta meg, de ezek a dolgok előtte sem okoztak számára nehézséget. A nevelői már korábban is törekedtek önállóságra tanítani. Ő maga is igyekezett minden esetben felelősségteljesen dönteni.

„...én akkor [18 évesen] már tudtam, hogy maradni fogok. [...] még akkor nem is érettségiztem le... maradni szerettem volna, hogy befejezzem az iskolát. [...] szakmát akartam

szerezni... nem volt bennem az a vágy, hogy én menjek, költözzek ki és egyedül kezdjek neki az életnek 18 évesen.” (Emma)

Nagy válaszut ez egy fiatal életében, hiszen a 18. születésnapja választja el az addig kötelező ellátástól a választhatóig. A szakemberek, mint eddig mindenben támogatták Emmát, ebben a döntésében is pontosan ezt tették. Tudták, hogy van stabil kapcsolata, egy barát, akire mindenben számíthat és a testvérei is, akik már valamilyen formában boldogulnak a nagyvilágban. Mégis úgy döntött, hogy él az utógondozói ellátás adta lehetőséggel és marad. Jól érezte magát a lakásotthonban, a nevelőkkel, a lakásotthon-vezetővel és a szakmai egység vezetőjével jó kapcsolata volt, így segítették őt a továbbtanulás útján.

„Ő valamiért mindig kiütözött a testvérei közül is [...] Emma volt az a példa, aki tanult, célja volt. [...] Mindig megvolt a bizalmi kapcsolata a lakásotthoni felnőttekkel, nem is pont velem mint gyámjával, hanem az őt közvetlenül gondozó felnőttekkel, akiknek hallgatott a szavára. [...] Emma egy sikerélménynek mondható. Nagyon kevés sikerélmény van a szakmában [...] A nagyobbak [testvérek] nagykorúvá váltak, azonnal elmentek és nem használták ki az utógondozói ellátás lehetőségét, sem a továbbtanulást... amikor a nagykorúságukat elérték, akkor sajnos menni akartak. A szabadságot választották.” (Magdolna, szakmai vezető, volt gyám)

Tehát Emma az általános iskolai oktatását követően 15 évesen, jó tanulmányi eredményére támaszkodva gimnáziumi tanulmányokat folytatott. Sikereinek egyik alappillére, hogy leérettségizett. A felsőoktatástól még félt, de egyre inkább foglalkoztatja jelen pillanatban is. Az érettségi után az idegenforgalom és vendéglátás érdekelt. Elvégezte, de szakmaként hiányzik hozzá egy idegen nyelv. Később utazási ügyintéző lett, dolgozott a kereskedelemben, diákmunkán, de nem állt hozzá elég közel. Közben elérkezett életének egyik legmeghatározóbb döntéséhez, mely az intézmény elhagyását jelentette számára. Utógondozói ellátásának megszüntetését kérte 21 éves korát követően. Döntését a barátjával való kapcsolata eredményezte. Sok időt töltöttek együtt, ezért sokat ingázott a lakásotthon és a barátja között.

„Én kértem! ...este télen elég volt megindulni, ide haza aludni. Sokat voltam már ott, főleg a végén, mikor mentem diákmunkára sokat onnan mentem. A lakásotthonba egy héten egyszer-kétszer jöttem be, így már nem akartam maradni!” (Emma)

Szakemberként Klára elmesélte Emma lakásotthonban töltött utolsó napját. Búcsúként a lakásotthonban lévők készítettek egy vacsorát. A mondatok között az eddig magabiztos szakember elérékenyült, elcsuklott a hangja, az interjú alatt akkor először.

„Konkrétan megmondom, mikor sírtam utoljára, amikor Emit elengedtük a lakásotthonból. [...] akkor jól kisírtuk magunkat úgy kettecskén, mert azt úgy a nagy plénum előtt soha nem csináltuk. Bármi volt, mi mindig ketten csináltuk, tehát ajándékozás, kutyafüle. [...] Igazán nem is tudtam felfogni, hogy nem lesz ott mindennap.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Boldogság és siker

Emma az intézményi ellátását követően többször fontolóra vette a kisgyermekgondozói tanfolyam elvégzését. Végül elérkezettnek érezte a pillanatot. Mindennap kitartóan járt az oktatásra, és egyre jobban érdekelte a gyermekvédelem. A tanfolyam befejezését követően több helyre is beadta önéletrajzát. Saját bevallása szerint a volt intézményébe félve jelentkezett, viszont nagyon szeretett volna gyermekekkel foglalkozni. A köztes időszakban egy helyi cégnél vállalt több műszakos fizikai munkát. Nagyon fárasztó volt számára, viszont ennek ellenére sem adta fel. Egy váratlan pillanatban érkezett telefonhívás változtatta meg egyik pillanatról a másikra életét.

„...a kisgyermekgondozóit elvégeztem. Szeptember 9-én vizsgáztam le, és utána meg október 6-tól felvettek ide [a volt gondozási helyére] a gyermekvédelmi központba. Azóta itt dolgozom! [...] A boldogságom titka, most az, hogy sikerült munkát szereznem. ...A párkapcsolatom jól működik, 6 éve. [...] jöttem haza a munkából és meséltem a lakásotthonba, hogy milyen fárasztó és pont telefonáltak. ...Magdolna ...a volt gyámom... közölte. Nagyon örültem neki! Nem tudtam elhinni, komolyan már mikor lettem a telefont csak akkor. ...nagyon jó volt! [...] szerintem ő is segíthetett ebben, hogy én megkapjam! ...én úgy gondolom, ha ő nem mondja azt, hogy Emma alkalmas lenne erre a munkára, akkor én, lehet nem dolgoznék itt! ...Azért ő jobban ismert.” (Emma)

Magdolna a lakásotthoni szakmai egység vezetőjeként igen fontos és meghatározó döntést hozott. Az intézményben első alkalommal volt erre példa, hogy egy volt gondozott gyermek

munkatársként tér vissza. Emma életét Magdolna mint gyámja kísérte végig egészen a 18. életévéig. Jól ismerte a lány személyiségét és kitartását, pontosan tudta, mit várhat el tőle.

„Úgy gondolom, ez egy nagyon nagy dolog, ugye mondtam is Emmának, hogy most már kollégákként kell egymásra tekintenünk. [...] Én javasoltam igazgató úrnak, mert tudtam, hogy Emma állást keres... Igazgató úr meg azt mondta rá, hogy jó, nincs vesztenivalónk, Emmának sincs.” (Magdolna, szakmai vezető, volt gyám)

Magdolna elmondása alapján sokat gondolkodott Emmán mint kollégán, mivel abban a lakásotthonban, ahol üres álláshely volt, komoly problémákkal kellett megküzdenie az ott dolgozóknak. Több új szakember a próbaidő alatt felmondott. Magdolna viszont nem szeretne volna kitenni Emmát ekkora feszültségnek. A lakásotthonban később normalizálódott a helyzet. A súlyos magatartási zavarral küzdő gyermekek egy részét elhelyezték más intézménybe, mások pedig nagykorúvá váltak. Mindezek után Magdolna szakmailag elérkezettnek látta az időt ahhoz, hogy Emma lakásotthoni gyermekfelügyelő legyen.

„...ezt én nem dicsőséggént élem meg, én úgy gondolom, hogy mindenkinek kell valaki, aki valamiért ad neki egy lehetőséget, és hogy tud élni ezzel a lehetőséggel vagy se, azt majd az élet bebizonyítja.” (Magdolna, szakmai vezető, volt gyám)

Az idő elteltével Emma be is bizonyította, hogy tud élni a kapott lehetőséggel. Magdolna örömmel és elégedetten mesél Emmáról mint szakemberről.

„Abszolút ilyen az egyénisége. Figyel, igyekszik. Most is az a tapasztalata a közvetlen vezetőjének, a lakásotthon-vezetőnek, hogy ha meglátja meg is csinálja, ha megkérik, azt is megcsinálja szívesen. Ügyes, főzés, takarítás nagyon megy, gyerekekkel nagyon jó a kapcsolata, be tudja vonni őket minden közös tevékenységbe. ...Én nagyon örülök Emmának, a lakásotthon-vezető is mindig azt mondja, hogy nagyon jó vele együtt dolgozni, rugalmas.” (Magdolna, szakmai vezető, volt gyám)

Közben Emma is őszintén mesélt félelmeiről. Félt attól, hogy fogadják majd a gyermekek, mindenkinek elmesélte, aki nem tudta, hogy ő is egy másik lakásotthonban nevelkedett. Fiatalakora ellenére mindent megtett annak érdekében, hogy a gyermekek elfogadják. Nagyon

fontos ez a kezdeti szakasz, itt dől el, mennyire tudnak egymásra hangolódni, mennyire tud jó példaként szolgálni a gyermekek számára.

Emma félelmei nem voltak valótlanok. Egy idősebb fiú nehezebben tudta elfogadni nevelőjeként, mivel ismerte az intézményből. Magdolna büszkén mesélte, hogy ezzel is szépen megbirkózott, idővel elnyerte a fiú bizalmát. Folyamatos műszakrendben, második éve dolgozik a lakásotthonban 3 kolléganőjével és vezetőjükkel, akik mindannyian szeretik és elfogadták. Félelmei mellett pontosan tudta, mit éreznek a körülötte lévő gyermekek. Munkája során saját tapasztalataiból merítve igyekszik erősíteni az ellátás előnyeit.

„...jobb itt, mint az utcán [...] ahol nincs biztonságban... az a baj, hogy... nekik nehéz, nem tudják elfogadni ezt a helyzetet [...] Nekem is rossz lett volna, ha így kerülök be... mert én is, hogyha 16 évesen kerültem volna be, lehet én sem tudtam volna elfogadni [...] jobban megtapasztalták, milyen otthon lenni, mint itt. Itt azért több szabályhoz kell igazodni, de hátha sikerül majd.” (Emma)

„Én nagyon, nagyon büszke vagyok rá és úgy gondolom, hogy a gyermekvédelem ritkán kap ilyen talpraesett, hozzáértő... empátikus fiatal kislányt, aki végigjárta a stációkat. [...] Megélte azt érzelmileg mindenképpen, amit ők még most élnek meg ott a lakásotthonban. Úgy tudja kezelni, és úgy tudja csinálni!” (Klára, gyermekfelügyelő)

Természetesen Klára és Emma kapcsolata továbbra is fennmaradt. Emma találkozásai alkalmával Klárától is szokott tanácsot kérni, mivel lephetné meg a gyermekeket. A lakásotthon-vezetővel több alkalommal meglepetésként szoktak süteményt sütni. A gyermekek és kollégák születésnapját, névnapját minden alkalommal megünneplik. Közös szabadtéri programokat szerveznek.

„Én azt szoktam neki mondani, hogy drágám, te is itt voltál, tudod, hogy mire vágytál. Tudod, hogy hogyan kellene ezt úgy prezentálni a gyerekek felé, hogy úgy szeressenek, és úgy tudj nekik adni, ahogy tőlünk kaptál.” (Klára, gyermekfelügyelő)

Nagyon fontos mondat ez, hiszen Emma az ellátása minden napján érezhette, milyen fontos a körülötte lévő szakembereknek. Együtt éltek meg a mindennapok örömeit, bánatait. Pontosán tudja, mi az, amit adhat szakemberként a gyermekeknek.

Az elemzésnek ebben a szakaszában Emma sikerei egyértelműen körvonalazódnak. Az a kapcsolatrendszer, amit sikerült kiépítenie az évek során, végig segítette fiatal felnőttként a társadalmi integrációját. Viszont elengedhetetlen a személyisége és az abban lakozó akarat további ismertetése. Saját szavaival a következőképpen fogalmazza meg sikereinek titkát:

„Kitartó voltam, meg szorgalmas [...] meg hogy támogattak, Klára néniék, mert, ha nem támogatnak, meg ha nem várta volna, hogy nekem meglegyen az érettségim. Meg is akartam szerezni, hogy azért büszke legyen rám, mindenki! Nem csak a lakásotthonba. Már az jó érzés volt, hogy valakivel találkoztunk és mondták, hogy én ott vagyok, tudtam, hogy a többiek nem tanultak, nem érdekelte őket. Velem mindig tudtak, úgymond dicsekedni. Ez jó érzés volt és ezért is tanultam, hogy büszkék legyenek rám, ott a lakásotthonba. [...] Én úgy érzem, hogy büszkék, úgy érzem, hogy azok lehetnek. Klára néniék biztosan, de szerintem a többiek is. [...] viszont, ha rendes családból jövök, most annyira az embereknek nem tűnik fel, hogy na jó, elvégzett egy szakmát meg na van munkája, de így, hogy itt nőttem fel, azért nem sok gyerek csinálta ezt így végig, hogy leérettségiztem meg azért én egyszer nem szöktem el. Jó, biztos nekem is voltak olyan pillanataim, meg viselkedésem, amikor az nem tetszett a nevelőknek, de azért csak szereztem egy szakmát is és sikerült elhelyezkednem!” (Emma)

Jelenlegi feletteseként Magdolna sem látja ezt másként.

„Ez az egyéniségéből adódik, a személyiségéből én úgy gondolom. Hiszen a testvérei ugyanott nevelkedtek. A testvérei ugyanazokkal a felnőttekkel, ugyanazokkal a normákkal, ugyanabban az elbánásban részesültek. Személyiség, valamiért ő pozitívabb személyiség, céltudatosabb, kitartóbb, mint a testvérei. [...] Tehát szerintem ez a személyiségéből adódó, hogy ennyire a jó dolgokat igyekezett beszívni, a lakásotthoni mintákból, illetve a felnőttektől. Tudott ilyen jó kapcsolatba lenni a felnőttekkel. [...] Nekik ugye nem könnyű, mert volt egy gyámjuk, plusz a négy gyermekfelügyelő, plusz lakásotthon-vezető. Én őnekik tudom be, akik a kezdetektől együtt voltak [...] az a szakembergárda, akik emberileg odatették magukat, szakmailag is. Mindenki egy irányba megy. [...] Itt a példa erre, ami sajnós nagyon kevés, hogy, akinek olyan a személyisége, az be tudja fogadni ezeket a dolgokat és tudja átfordítani a maga hasznosságára és átvenni a személyiségébe.” (Magdolna, szakmai vezető, volt gyám)

Klára véleményében megismétlődnek a fenti gondolatok:

„Szerintem az teszi kiemelkedővé Emi élettörténetét, hogy ő nagyon akart valahová eljutni. Tehát az, hogy vagyunk neki az csak egy dolog. Neki ezt nagyon kellett akarni, és szerintem ez a személyes habitusából fakad ez a megfelelni vágyás. Én akarok valaki lenni, és valahová eljutni! Megmutatom magam, ez vagyok Én! Nem vagyok én olyan, mint ahogy ti azt hiszitek! [...] Tehát a kívülálló ember mit lát a gyerekből, ott nőtt fel. Tehát ez egy olyan sztereotípiá, amit nehéz levakarni egy egészséges személyiségről. Nem egy olyanról, aki éppen elveszítette a családját, bekerült bárhonnan, tehát azért ez egy nagyon nehéz dolog. [...] Mert nehéz, nekik meg kell harcolni! [...] Emi meg akart felelni! De nagyon meg akart felelni! [...] Meg akarta mutatni magát mindenképpen, itt vagyok, szeressetek, fogadjatok el, én is érek sokat! ...Az, hogy valahonnan valahová eljutunk, az túlnyomórészt nyilván az Emma érdeme, mert ő nagyon akarta, a többit meg mi raktuk hozzá. [...] Szakemberként én arra vagyok nagyon büszke... hogy úgy tudtam Emi, nem anyaként szeretni, hanem szakemberként, hogy ő mégis azt érezte, hogy van valakije a háta mögött! Én ezt így gondolom!” (Klára, gyermekfelügyelő)

Összegzés

Miért és hogyan lett sikeres B. Emma, aki 14 évet töltött gyermekvédelemben? Miért éppen ő lett sikeres? Milyen tényezők irányították a siker felé? Hogy a válaszokat megtaláljam, közel 60 oldalnyi interjúátíratot dolgoztam fel, továbbá egy 54 oldalas élettörténeti füzetet és az intézményi ellátás során halmozódó teljes iratanyagot, a benne lévő hivatalos határozatokkal. A kapott képet még így sem érzem teljesnek, de a főbb kulcspontokat, úgy vélem, megtaláltam.

Az Emma sikereihez vezető út első eleme az a küzdelem volt, ahogyan az általános iskolát újramezdte a családból való kiemelését követően. A rossz nevelés és a kiemelés kétszeres traumája nem törte össze, pedig azt még az új oktatási intézménybe történő beilleszkedésének nehézsége is fokozta. Emma nagyfokú alkalmazkodása és a kudarcokkal szembeni kitartása győzött. Iskolai pályafutását végigkísérte a tudás iránti vágy, az akarat és a szorgalom. Több esetben akadályozták a körülmények, mégsem adta fel, míg el nem érte célját.

Motivációjában a szakemberek és a környezet felől érkező elismerés és megfelelni vágyás dominált – az ebben az irányban kiépített, kölcsönös kapcsolat lett a siker másik eleme –, és erre tevődött rá a piacképes szakmaszerzés fontosságának felismerése, mint a továbbtanuláshoz vezető cél.

Az érettségi megszerzése mérföldkő volt Emma számára, nagykorúságát elérve ezért is hozta meg döntését, miszerint maradt utógondozói ellátott. Nem várta az intézményből történő távozását követő szabadságot, tovább folytatta tanulmányait megfelelő szorgalommal és kitartással. Ezt látom a siker harmadik elemének. Emma megszerezte érettségijét, szakmát választott, és csak ezek után hagyta el az őt végig támogató intézmény falait.

Ez idő alatt megfelelő kapcsolatokat épített ki az intézményen belül és kívül is – a negyedik elem. Párkapcsolata biztos pontot jelent számára. Barátai hosszú évek óta támogatják. Családja több tagjával szoros kapcsolatban van. Sikeresen munkát vállalt, abban a szakmai közegben, amelyben felnőtt.

Gyermekfelügyelői tevékenységét volt gyámja, jelenlegi szakmai vezetője segítette kimagasló támogatással. Ezt a lehetőséget – amelyet azért nem kap meg minden átmeneti gondozott fiatal – tekinthetjük a siker következő elemének, bár nem kétlem, hogy ha ezen a módon nem tudott volna, akkor Emma másképpen boldogul az életben.

Nem feledkezhetünk el a szerencséről sem. Emma egészen kiskorától egyazon intézményben, egyetlen gondozó szoros és mély pártfogása alatt nőhetett fel – így a szakember betölthette a szülői szereppel kapcsolatos szocializációs funkciókat, az érzelmi támogatást, a kontrollt, az inspirációt.

Emma ma biztos jövedelemmel, egzisztenciával rendelkezik. Szakmai ismereteit bővíteni szeretné, a felsőoktatás felé irányuló tervei vannak.

A számomra legkedvesebb idézettel zárom tanulmányomat:

„Emivel nagyon jó, mert ő itt maradt nekem. Nem fáj az, hogy elment, egyfolytában kapcsolatba vagyunk, találkozunk, tudja, hogy mikor dolgozom. Bejön, többször is! Vele úgy vagyok, mint az én második gyerekemmel. Ő van nekem, adta a sors. [...] Ha ide megy, vagy oda megy, akkor már beszalad. Ha tudja, hogy egész napos vagyok vasárnap, akkor leszalad a piacra és már jön kora reggel. [...] egy hétből, legalább háromszor bejön, minimum, tehát megmaradt ez a kapcsolat, persze, hogy meg. Neki mi vagyunk a gyökerei, akárhogy nézzük, mi vagyunk a gyökerei! Úgy is ide fog hazajönni!” (Klára, gyermekfelügyelő)

A feldolgozott témában igyekeztem bemutatni egy pozitív példát, melyben a gyermekvédelmi szakellátás lehetővé tette egy sikeres életpálya kialakulását. Kívánom

minden leendő és jelenlegi szakembernek, hogy munkája során legyen ilyen szerencséje és találja meg a saját sikerélményét és pozitív mintáját.

Irodalomjegyzék

Bogács E.–Hüse L. (2015): Gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás együttműködésének erősítése. In Rácz A. (szerk.): A gyermekvédelem megújulási alternatívái. Gyermek- és ifjúságvédelmi tanulmányok. Budapest, Rubeus Egyesület, 248–267. (ISBN 978-615-80264-0-6) http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2015/08/gyermek_es_ifjusagvedelmi_tanulmanyok_otodik_kotet.pdf

Csillag M.–Hüse L. (2015): Gyermekjólét – gyermek jól-lét, fejlesztési irányok. In Rácz A. (szerk.): A gyermekjóléti szolgálatok feladatellátásának szakmai támogatása. Budapest, Rubeus Egyesület, 87–97. <http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2015/07/a-gyermekjoleti-szolgalatok-feladatellatasanak-szakmai-tamogatasa.pdf>

Kasser, T.–Ryan, R. M. (1993): A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(2), 410–422.

Levendel L. (1987): Alkoholbetegek gyógykezelése és gondozása. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Watson, D.–Friend, R. (1969): Measurement of social-evaluative anxiety. In *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33, 448–457.